

اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی در قرآن و روایت^۱

محمد جواد فلاح^۲

لیلا علی بیگی علوی^۳

زینب ربیعی^۴

چکیده

در دنیای امروز، روابط عاطفی و انسانی چنان به ضعف گراییده است که همسایگان نزدیک، از یکدیگر خبر ندارند و گاه پس از چند سال سکونت در یک ساختمان، از نام یکدیگر بی‌اطلاعند. این در حالی است که باری تعالی در قرآن کریم، جایگاه ویژه‌ای برای همسایه و همسایه‌داری قایل شده است و همگان را به احسان به همسایه سفارش کرده است. همچنین در نزد پیشوایان دین، رفتار نیک همسایگان با یکدیگر، سرچشمه برکت‌های فراوان معرفی شده است و وجود همسایه خوب، نعمتی ارزشمند دانسته شده است. رفت و آمد و رسیدگی، احوال‌پرسی، یاری، عبادت، انفاق و صدقه، رفع نیاز و هم‌دردی از جمله وظایف همسایگان و نشانه جوانمردی در بیانات معصومین علیهم‌السلام است. از اشکال زندگی امروز، آپارتمان‌نشینی است که تأثیر عمیق آن بر تربیت، معاشرت، اختلافات خانوادگی، سرقت، بی‌خبری از حال همسایگان و خویشاوندان و آسیب‌های دیگر آن، کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این پژوهش که با روش تحقیق تحلیلی-توصیفی انجام شده است، نشان می‌دهد که افزایش استرس‌های روانی، آزار همسایگان، کاهش حیا، حاکم شدن زندگی فردی، دوری از جامعه‌پذیری، از بین رفتن هویت اجتماعی فرد، بروز بیماری‌های جسمی و روحی در اثر کم‌تحرکی ناشی از کمبود جا، از پیامدهای منفی آپارتمان‌نشینی است. بررسی اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی و بهره‌گیری از آموزه‌های قرآن و بیانات معصومین علیهم‌السلام برای کاهش آسیب‌های زندگی آپارتمان‌نشینی، ضرورتی برای راهیابی به مسیر صحیح اخلاق است که در این پژوهش بدان پرداخته شده است. واژه‌های کلیدی: اخلاق، همسایه، آپارتمان‌نشینی، قرآن، روایت.

۱. تاریخ دریافت: ۹۷/۶/۳ تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۲/۳

۲. محمد جواد فلاح، دانش‌آموخته حوزه علمیه قم و دانشگاه تهران، مدیر گروه و عضو هیئت علمی دانشگاه معارف اسلامی
mjfallah.ac@gmail.com

۳. مدرس دانشگاه فرهنگیان قم، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد اخلاق اسلامی lylalybygytw@gmail.com

۴. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث، دانشکده معارف اسلامی هدی z.rabeei1212@gmail.com

مقدمه

به تعدادی واحد که در یک یا چند ساختمان واقع شده‌اند و در راه پله، ورودی اصلی و گاهی پارکینگ و حیاط با یکدیگر مشترک هستند، آپارتمان می‌گویند که از آن برای سکونت یا کسب و کار استفاده می‌شود. امروز فرهنگ غربی با همه لوازم و پیامدهای اجتماعی خود وارد جامعه‌ی دینی و اسلامی ما شده است. نظام اقتصادی غرب با القای این‌که زمین گنجایش جمعیت در آینده را نخواهد داشت، بشر را به خلاقیت ویژه‌ای سوق داد که کمبود جا در آینده را با سوارکردن چندین خانه روی هم و گسترش فضا در ارتفاع حل کند. ساختمان‌های چندطبقه که بعدها به برج‌های بلندتری تبدیل شد، از سنتی برخاست که کمبود منابع را مثل پتک بر سر جماعت کوهی زمین می‌کوبید تا شاید از این منابع کمیاب سهم بیشتری نصیب سرمایه‌داران بزرگ شود؛ بنابراین همه‌ی اقدامات و سیاست‌ها در راستای پیشرفت این فشرده‌سازی به مرور به همه بخش‌های زندگی اجتماعی از فرزندآوری گرفته تا معماری خانه‌های مردم راه پیدا کرد و سبک زندگی انسان‌ها را تغییر داد. البته این تفکر پیامدهای مثبتی هم داشته است. فشرده‌سازی اطلاعات فراوان در یک تراشه‌ی ریز با سرعت بازیابی بالا از نتایج اندیشه‌ی فوق است. از سوی دیگر با هجوم بی‌رویه مردم از شهرستان‌های کوچک به مناطق پرجمعیت شهری و تفاوت بین فرهنگ‌های آنان، زندگی در مجموعه‌های آپارتمانی را با مشکلات فراوانی همراه کرده است. ساختمان‌ها و برج‌های سر به فلک کشیده آن قدر رشد کرده‌اند که قطع آن‌ها، از بین بردن ریشه خود محسوب می‌شود؛ به راستی اگر آپارتمان‌ها ویران شود، چند میلیارد آواره به آوارگان کوه زمین افزوده می‌شود؟ اگر زمین خمیازه کوتاهی بکشد و آپارتمان‌ها را در هم فروریزد، باقی ماندگان، مالک کدام قسمت فضا خواهند شد؟ اگر کسی در طبقه دهم یک ساختمان زندگی کند، بعد از یک حادثه طبیعی یا غیر طبیعی که کل ساختمان از بین رفت، اگر بخواهد خانه خود را بازسازی کند، فضای طبقه دهم را چگونه خواهد ساخت؟ در هر حال این پدیده با همه مزایا و معایب خود بر جامعه شهری ما سلطه عمیقی پیدا کرده و به نظر می‌رسد گریزی از پذیرفتن آن نیست. سلطه این فرهنگ تا حدی بوده که اخیراً به قبرستان‌ها نیز سرایت کرده و شاهد قبرهای چندطبقه در گورستان‌ها هستیم، اما

آیا راهی برای کاستن از اثرات منفی آپارتمان نشینی وجود دارد؟

خیلی‌ها آسیب‌های به وجود آمده در کشوری مثل ایران را به نداشتن فرهنگ آپارتمان نشینی نسبت می‌دهند. مدعیان این نظریه زندگی آپارتمان نشینی را زندگی مشترکی می‌دانند و همواره توصیه به یادگیری فرهنگ آن می‌کنند. این افراد ادعا می‌کنند که فرهنگ آپارتمان نشینی روز به روز در ایران در حال تقویت است؛ بنابراین رضایت از زندگی آپارتمانی نیز در حال افزایش است. در حالی که این رضایت حاصل از بین رفتن آسیب‌های فرهنگ آپارتمان نشینی نیست؛ بلکه پذیرفتن آن است. آپارتمان نشینان سعی نمی‌کنند سروصدا راه نیندازند و از رفت و آمدهای غیرضروری بپرهیزند تا محیط‌های مشترک کمتر آلوده شود. آن‌ها ارتباطات خود را با اطرافیان کم می‌کنند و به نوعی به فردیت روی می‌آورند. برخی‌ها، کشمکش‌ها و تنش‌های جزئی را بخشی از فرهنگ آپارتمان نشینی می‌دانند؛ به گفته ایشان تنش در آپارتمان‌ها و به تبع آن در جامعه، در حال تبدیل شدن به یک فرهنگ مسلط و عمومی است. واقعیت این است که بزرگترین مشکل، خود فرهنگ آپارتمان نشینی است؛ چراکه ساکن هر آپارتمانی مجبور است، روابط خود با همسایگان را بر اساس حق شارژ، آزار همسایه، رفت و آمدهای خارج از اوقات معمول، نوع استفاده از مشاعات و... تنظیم کند که این موارد تنش آفرین و استرس‌زا، مقدمه‌ای بر پرخاشگری افراد در خانواده و جامعه هستند. در این فرهنگ، به مرور، افراد سعی می‌کنند ارتباط خود با دیگران را به حداقل برسانند تا از بروز تنش‌ها و تعارضات در آپارتمان‌ها جلوگیری کنند. فرهنگ آپارتمان نشینی هنوز به یک هنجار عمومی تبدیل نشده است و فرهنگ پذیرفته شده نیز بیشتر بر سرپوش گذاشتن بر جنبه‌های منفی تأکید دارد و به دلیل جنبه‌های مثبت آپارتمان نشینی روز به روز بر بی‌حرکی ساکنان افزوده می‌شود و ساکنان سعی می‌کنند خود را در جبر فرهنگ منفی آپارتمان نشینی گرفتار دیده و رهایی از آن را ممکن ندانند. پژوهش حاضر درصدد پی‌ریزی آیین‌نامه‌ای درست و کاربردی از اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان نشینی با توجه به دستورهای دینی و سفارش‌های پیشوایان معصوم علیهم‌السلام است.

۱. مفهوم‌شناسی

بیان مهمترین مفاهیم این پژوهش به شرح ذیل است.

۱-۱. اخلاق

واژه اخلاق، خُلُق و خُلُق در لغت به معنای سرشت، عادت و خوبی به کار می‌رود (زیبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۶، ص ۳۳۷؛ ابن منظور، ۱۴۱۶ق، ج ۴، ص ۱۹۴). این معنا هم شامل سجایای پسندیده است و هم خوی ناپسند را در بر می‌گیرد. عالمان لغت واژه خُلُق را هم ریشه با خَلَق دانسته‌اند و خصوصیات باطنی را خَلَق و خصوصیات ظاهری و جسمانی را خَلَق گفته‌اند. عالمان اخلاق، تعاریف گوناگونی برای اخلاق برشمرده‌اند؛ از جمله گفته‌اند: «صفات نفسانی که در نفس انسان رسوخ کرده است و پایدار شده باشند». برخی دیگر هم، آن را شامل صفات نفسانی غیر پایدار دانسته‌اند. ابن مسکویه در تعریف اخلاق می‌گوید: «اخلاق، حالتی نفسانی است که بدون نیاز به تفکر و تأمل، آدمی را به سوی کار حرکت می‌دهد» (ابن مسکویه، ۱۳۸۳ق، ص ۵۷-۵۸). اگر از این حالت نفسانی کارهای خوب صادر شود، آن را «اخلاق خوب» و اگر کارهای بد صادر شود، آن را «اخلاق بد» می‌گویند و البته تقسیم فضیلت‌ها و رذیلت‌های اخلاق نیز بر همین مبناست (مجلسی، ۱۳۶۲ق، ج ۶۷، ص ۳۳۷).

۱-۲. همسایه

از نظر لغت به دو یا چند نفر که زیر یک سقف باشند یا اتاق و خانه‌ی آن‌ها متصل یا نزدیک به هم باشد، همسایه می‌گویند (معین، ۱۳۶۲ق، ذیل واژه «همسایه»). در قرآن کلمه «جار» از اسم‌های متضایف و وابسته به طرف دیگر است؛ مثل دوست و برادر که محتاج به طرف دیگر خود است و اخلاق و حقوق همسایه نیز دو طرفه است. صاحب مفردات «جور» و «جار» را این‌گونه معنا کرده است: «همسایه، کسی است که مسکنش نزدیک توست» (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲ق، ذیل واژه «جور»).

۱-۳. آپارتمان

قسمتی از عمارت، مرکب از چند اتاق و ضمایم آن‌ها را آپارتمان گویند. (معین، ۱۳۶۲ق، ذیل واژه «آپارتمان»). هرچند در قوانین مدون، تعریف خاصی از آپارتمان نشده است، در

اصطلاح می‌توان گفت: «آپارتمان، عبارت است از یک واحد مستقل در ساختمان چند طبقه که از آن برای سکونت یا کار استفاده می‌شود و مالکیت آن شامل دو قسمت اختصاصی و مشترک (عمومی) است» (قدس، ۱۳۸۴). به این نوع سکونت و هم‌جواری، در اصطلاح رایج «آپارتمان‌نشینی» گفته می‌شود.

۱-۴. محدوده همسایگی

«همسایه» در عرف شامل خانه‌های هم‌جواری می‌شود. حال آن‌که در دین اسلام این محدوده وسیع‌تر است. رسول اکرم ﷺ درباره حد همسایگی فرمود: «تا چهل خانه از روبرو، پشت سر، طرف راست و چپ همسایه محسوب می‌شوند» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۹). از این روایت فهمیده می‌شود که محل سکونت یک شخص در مرکز دایره‌ای قرار دارد که تا چهل خانه از هر طرف همسایه او به شمار می‌روند و باید اخلاق درست معاشرت، در مورد آن‌ها رعایت شود. در روایات معصومین علیهم‌السلام حتی به حد همسایگی نیز اشاره شده است؛ برای مثال از حضرت علی علیه‌السلام روایت شده است که کسی که صدا و ندای همسایه را می‌شنود، همسایه است. همچنین گفته شده است هرکس همراه تو نماز صبح در مسجد بخواند، همسایه است (عسقلانی، ۱۳۰۰ق. ج ۴، ص ۱۶۶). از روایت‌های گفته شده در می‌یابیم که همسایگی، به خانه‌های مجاور و نزدیک به هم محدود نمی‌شود و طیف گسترده‌ای از ساکنان محله را شامل می‌شود که انسان در برابر آن‌ها مسئولیت اخلاقی و حقوقی دارد.

۲. کاربرد رسانه‌ای

رسانه‌های جمعی به ویژه صدا و سیما به دلیل روبه‌رو بودن با گستره وسیعی از مخاطبان نقش ویژه‌ای در فرهنگ‌سازی جامعه دارند. در این میان، تلویزیون به دلیل جذابیت بیشتر نسبت به سایر رسانه‌های دیگر و عامه‌پسند بودن، می‌تواند به آسانی مخاطبان خود را به سوی تفکری درست یا غلط رهنمون کند. از آن‌جا که این رسانه در کنار ارتباط شنیداری به شکل دیداری نیز با بینندگان خود مرتبط است به راحتی می‌تواند با نفوذ در بین مخاطبان بر رفتارهای اجتماعی، فرهنگی و نوع اخلاق آن‌ها تأثیر بگذارد و آن‌ها را در جهت درست

رهنمون کند؛ بنابراین برای نهادینه کردن اخلاق همسایه داری و آپارتمان نشینی، برنامه سازان می توانند برنامه هایی از جمله سریال ها و برنامه های طنز که مورد توجه عموم افراد جامعه است را تهیه کنند تا ضمن پرکردن اوقات فراغت مخاطبان خود، گام شایسته ای در راه رشد و پیشرفت فرد و اجتماع بردارند.

۳. جایگاه همسایه داری در قرآن کریم و روایات

اهتمام به موضوع همسایه و همسایه داری در دین اسلام بسیار سفارش شده و نه تنها قرآن کریم بر این مسأله تأکید کرده، بلکه روایات فراوان در این زمینه از معصومین علیهم السلام آمده است. خداوند در قرآن در زمینه نیکی و احسان به همسایه می فرماید: «وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ» (نساء: ۳۶)؛ و خداوند را بپرستید و هیچ چیز را شریک او قرار ندهید و به پدر و مادر و به بستگان و یتیمان و بینوایان و همسایه نزدیک و دور نیکی کنید».

در آیه بالا، احسان به همسایگان در کنار عبادت خداوند و نفی شرک قرار گرفته و این هم ردیفی اصل اعتقادی توحیدی با احسان به همسایه ی دور و نزدیک، بسیار بااهمیت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۲، ص ۳۸۰). درباره اینکه منظور از همسایه نزدیک و همسایه دور در آیه یاد شده چیست، مفسران احتمال های مختلفی نقل کرده اند؛ بعضی مفسران از نزدیکی مکانی یاد کرده اند و بعضی نزدیکی مذهب و دین را احتمال داده اند. البته در تفسیر المیزان از «جار ذی القربى» به همسایه نزدیک و از «جارالجنب» به همسایه ای که خانه اش دور است، تعبیر شده است (طباطبایی، ۱۳۴۴، ج ۸، ص ۱۱۴). همچنین اشاره ی قرآن به همسایه دور به این دلیل است که بیشتر وقت ها در عرف به همسایه ی نزدیک دیوار به دیوار، همسایه گفته می شود. بنابراین برای آنکه احسان و مراعات اخلاق حسنه شامل معنایی وسیع تر شود و هم نوعان را نیز در برگیرد، در این آیه در کنار همسایه ذی القربى، از جارالجنب هم سخن گفته شده است. بهتر است این دوری و نزدیکی را دوری و نزدیکی مکانی به شمار آوریم تا غیر هم کیشان و عقیده های مختلف را هم شامل شود و این با اصول اسلام سازگارتر است. البته از آیه می توان این گونه استنباط کرد که همسایه نزدیک در نیکی نسبت به همسایه

دور، مقدم است (رفسنجانی، ۱۳۷۳، ج ۳، ص ۳۷۶-۳۷۷). در روایات و سخنان معصومان علیهم‌السلام همسایه‌داری جایگاه ویژه‌ای دارد. حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «حرمتی بالاتر از حرمت هم‌نشینی و همسایگی نیست» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ج ۱، ص ۹۵۲۸؛ محمدی ری‌شهری، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۶۱۶). همچنین پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم درباره جایگاه همسایه فرمود: «همسایه مانند نفس انسان است، نه زیان‌مند شود نه گناه ورزد» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۶، ص ۵۷۶). براساس این حدیث، همان‌گونه که انسان در حفظ نفس خویش می‌کوشد، همسایه نیز به همان اندازه اهمیت دارد و باید در مراقبت از آن کوشید. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم حرمت همسایه بر انسان را مانند حرمت مادر دانسته است و می‌فرماید: «احترام‌گذاردن به همسایه مانند احترام‌گذاردن به مادر است» (کلینی، ج ۴، ص ۴۹۸). همچنین نقل شده است که شخصی نزد پیامبر خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آمد و در مورد خرید خانه یا ایشان مشورت کرد. پیامبر فرمود: «الْجَارُ نَمُّ الدَّارِ...» (طبرسی، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۲۲۴)؛ اول همسایه، سپس خانه. همسایه و همسایگی نیک نه تنها در این دنیا ارجمند و محترم است، بلکه ائمه اطهار علیهم‌السلام به ما آموخته‌اند که هم‌نشینی و هم‌جواری با خوبان را در عالم آخرت و بهشت نیز از خداوند بخواهید.

۴. باید و نبایدهای همسایه‌داری

باید و نبایدهای همسایه‌داری که باید در حق گروه همسایگان رعایت شود، در کلام معصومان علیهم‌السلام بیان شده است. نمونه‌هایی از این سفارش‌ها در ذیل آمده است.

۴-۱. بایسته‌های اخلاق همسایه‌داری

معصومین علیهم‌السلام، همواره انسان را به احسان و نیکی به همسایگان سفارش می‌کردند. بایدهای اخلاق همسایه‌داری در نگاه معصومین به شرح زیر است:

۴-۱-۱. خوش‌همسایگی، دستور الهی

امام صادق علیه‌السلام فرمود: «بر شما باد به حُسن همسایگی که خداوند به این کار فرمان داده است» (مجلسی، ۱۳۶۲، ج ۷۱، ص ۱۵). این فرمان، همان چیزی است که در آیه ی ۳۷ سوره نساء در مورد همسایه سفارش شده است.

۲-۱-۴. خوش همسایگی، نشانه مسلمانی و ایمان

رعایت حقوق همسایه از نشانه‌های مسلمانی است؛ زیرا مسلمانی و ایمان حقیقی به گفتار نیست، بلکه رفتار آدمی است که حقیقت ایمان را آشکار می‌کند. از این رو پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «با همسایه‌ات نیکو همسایه‌داری کن تا مؤمن باشی» (صدوق، ۱۴۰۰، ج ۳، ص ۱۶۸).

۳-۱-۴. دلجویی از همسایه

از مواردی که در روایات به آن تأکید شده، جویشدن از حال همسایه و همدردی با آن‌ها است. امروز زندگی شهرنشینی میان انسان‌ها فاصله ایجاد کرده است و کمتر اتفاق می‌افتد که همسایه‌ها خود را در غم و شادی یکدیگر شریک کنند. حضرت علی علیه السلام در کلامی، دلجویی کردن از همسایه را از نشانه‌های خوش همسایگی برشمرد و فرمود: «از نشانه‌های حسن همسایگی، جویشدن از احوال همسایه است» (حرانی، ۱۴۰۴، ج ۲، ص ۸۵). یکی دیگر از مصادیق دلجویی کردن، جویشدن از وضع اقتصادی همسایه است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره فرمود: «به من ایمان نیاورده است آن‌که شب سیر بخوابد و همسایه مسلمانش گرسنه باشد» (محدث نوری، ۱۴۰۸، ج ۸، ص ۴۲۹). امام صادق علیه السلام دایره توجه به همسایه را وسعت بخشیده و از اهل یک محل فراتر برده است. آن‌جا که می‌فرماید: «اهل آبادی که شب را بگذرانند و در میان ایشان گرسنه‌ای باشد، خداوند در روز قیامت به آنان نظر رحمت نمی‌افکند (همان). سیره اخلاقی بزرگان دین نیز به پیروی از رفتار پیشوایان معصوم علیهم السلام در رسیدگی و احوال‌پرسی از همسایگان بوده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در کوچک‌ترین امور، همسایه را در مقابل همسایه صاحب حق دانسته‌اند و در مورد آن به شخص مسلمان و مؤمن سفارش فرموده‌اند: «هرکس کالایی را از همسایه خود دریغ دارد، خداوند در روز رستاخیز، خیر خود را از او دریغ دارد و او را به خودش واگذارد» (صدوق، ۱۳۹۸، ج ۱، ص ۳۴۹). تفسیر موجود در روایات از آیه‌ی «وَيَتَعَوَّنُ الْمَاعُونَ» (ماعون: ۷) نیز گویای همین منع امکانات خاص است. به نظر صاحب‌المیزان، کلمه «ماعون» به معنای هر کار یا هر چیزی است که به شخص محتاج داده شود و نیازی از نیازهای زندگی او را برآورده؛ قرض، هدیه، عاریه و امثال آن (طباطبایی، ۱۳۴۴، ج ۲۰، ص ۶۳۴). از دیگر مصداق‌های دلجویی کردن از همسایه را می‌توان احوال‌پرسی، عفو و گذشت، نگه داشتن چشم از خانواده او و پیشی گرفتن در سلام بر او نام برد.

۲-۴. حقوق همسایه

بسیاری از بایسته‌های اخلاقی درباره همسایه، حقوقی هستند که باید رعایت شود. اولیای دین به طور جدی بر این موارد تأکید کرده‌اند که در دو دیدگاه مطرح می‌شوند: نخست تأکید و سفارش آن‌ها به جایگاه و ضرورت حقوق همسایه و دوم برشمردن مصداق‌های این حقوق است. نکته مهم این است که جایگاه همسایه به گونه‌ای است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله حقی جداگانه برای این گروه قائل شده است، بدون این‌که قید کند، پیرو کدام آیین، مذهب و ملیت باشند. ایشان فرمود: همسایگان سه قسمند؛ همسایه‌ای که سه حق دارد: حق همسایگی، حق اسلام و حق خویشاوندی. همسایه‌ای که دو حق دارد: حق اسلام و حق همسایگی؛ همسایه‌ای که یک حق دارد و آن کافری است که فقط حق همسایگی دارد و بس (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۸، ص ۴۲۴). چنان‌که گفته شد این حق دوطرفه است. از این رو امام صادق علیه السلام، ملاک این حق شناسی را در بیان خود به خوبی ترسیم فرموده است: «برای مردم آن چه را خودتان دوست دارید، دوست بدارید. آیا مرد حیا نمی‌کند که همسایه اش نسبت به او حق شناس باشد و او نسبت به همسایه اش حق شناس نباشد» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۳۵). مطلب بعدی مصداق‌های حقوق همسایه است. در این باره به سخنانی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امام سجاد علیه السلام اشاره می‌شود. حقوق همسایه از دیدگاه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله چنین است:

۱. اگر از تو یاری خواست، به فریادش برسی؛
۲. اگر از تو قرض خواست، به او قرض دهی؛
۳. اگر نیازمند شد، نیازش را برطرف سازی؛
۴. اگر مصیبتی دید او را دل‌داری دهی؛
۵. اگر خیر و خوبی به او رسید، به وی تبریک و شاد باش گویی؛
۶. اگر بیمار شد، به عیادتش روی؛
۷. وقتی مرد، در تشییع جنازه اش شرکت کنی؛
۸. خانه‌ات را بلندتر از خانه او نسازی تا جلوی جریان هوا را بر او بگیری. مگر آن‌که خودش اجازه دهد؛
۹. هرگاه میوه‌ای خریدی، برای او هدیه بفرستی و گرنه مخفیانه میوه را به خانه‌ات ببر؛

۱۰. فرزندت را همراه میوه بیرون نیاور که بچه همسایه با دیدن میوه در دست او ناراحت شود؛
۱۱. با بوی دیگت، او را ناراحت نکن، مگر آن که مقداری از غذای آن را برای او بفرستی
(محمدری شهری، ۱۳۹۳، ج ۲، ص ۹۲).

حقوقی که در روایات نورانی از رسول خدا ﷺ برشمرده شد، از مسائل اخلاقی کلان تا مسائل معنوی جزئی را در برمی گیرد و اگر عمل به این توصیه ها سرلوحه اخلاقی و رفتاری خانواده ها باشد، تأثیر عظیمی در هدایت اخلاقی و شکوفایی معنوی جامعه انسانی خواهد داشت.

۴-۳. همسایه آزاری

یکی از اخلاق ناپسندی که پیشوایان دین همواره از آن نهی می کردند، آزار همسایه است.

۴-۳-۱. جایگاه همسایه بد

نقل شده است که مردی به محضر امام صادق علیه السلام رفت و از همسایه خود شکایت کرد. امام علیه السلام ضمن راهنمایی او چنین نقل کرد: «مردی از انصار خدمت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله عرض کرد: من از قبیله بنی فلان، خانه ای خریده ام و نزدیک ترین همسایه ام، کسی است که امیدی به خیر و خوبی اش ندارم و از بدی او در امان نیستم. پس پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام و سلمان و ابوذر دستور داد به مسجد بروند و با صدای بلند فریاد بزنند که ایمان ندارد هر آن کس که همسایه اش از شر او در امان نباشد. آنان سه بار این سخن را اعلام کردند» (حرعاملی، ۱۴۰۲، ج ۸، ص ۴۸۷). این نوع برخورد پیامبر صلی الله علیه و آله با شخص همسایه آزار، شدت زشتی این اخلاق ناپسند را نشان می دهد. در روایت دیگری از امام رضا علیه السلام نیز آمده است: «از ما نیست که همسایه اش از شر او در امان نیست» (صدوق، ۱۳۹۸، ج ۲، ص ۲۴). همسایه بد تا جایی بد شمرده شده که حضرت علی علیه السلام از آن به عنوان سخت ترین بلا و مصیبت یاد می کند: «همسایه بد، بزرگ ترین رنج و سخت ترین بلا و مصیبت است» (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ص ۴۳۶).

۴-۳-۲. مصداق های همسایه آزاری

از جلوه های بد همسایگی می توان بدگمانی، ستم، خودخواهی، خیانت به مال و ناموس، دروغ گویی، بی شرمی، غیبت و بدگویی کردن، حسادت و چشم و هم چشمی، بی بند و

باری، بدزبانی، تجسس، فال‌گوش بودن، تجمل‌گرایی و هر اخلاق ناپسند انسانی را برشمرد. با این حال در برخی روایات معصومین علیهم‌السلام به مواردی اشاره شده که بسیار قابل توجه و تأمل است؛ نقل شده است روزی پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: «به خدا پناه می‌برم از همسایه بد، با چشمانش تو را می‌بیند و دلش مراقب توست، اگر تو را در خوبی دید ناراحت می‌شود و اگر تو را گرفتار و بدحال دید خوشحال می‌شود» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۹، ح ۱۶). رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم همسایه بد خواه و حسود را در این فراز نکوهش کرده است؛ چراکه نیت بد و قلب بد خواه عامل بداخلاقی و همسایه‌آزاری می‌شود.

در نگاه معصومین علیهم‌السلام افزون بر نهی از همسایه‌آزاری، بر تحمل و صبر در برابر آزار همسایگان نیز تأکید شده است. امام کاظم علیه‌السلام می‌فرماید: «حسن همسایگی این نیست که به همسایه آزار نرسانی، بلکه حسن همسایگی آن است که در برابر آزار همسایه شکیبا باشی» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۷، ح ۲۹). امام کاظم علیه‌السلام در این کلام، همسایگان را در برابر آزار همسایه به خویشستن داری دعوت کرده است تا ضمن کاهش تنش‌ها، نوعی امر به معروف نیز صورت گیرد و سبب تغییر در رفتار طرف آزاردهنده شود. البته این بدین معنا نیست که امام همسایه‌آزاری را تأیید کرده یا آزار رساندن به همسایگان را مجاز شمرده است؛ زیرا روایت‌های زیادی وجود دارد که به شدت همسایه‌آزاری را نفی می‌کنند.

۴-۴. آثار خوش همسایگی

آن چنان که گذشت، تأثیر نوع رفتار و اخلاق در مورد همسایگان دو جانبه است و هرگاه همسایه‌ای اخلاق همسایگی و هم‌جواری را رعایت کند، زمینه واکنش مثبت طرف مقابل را هم فراهم خواهد کرد. خوش همسایگی، ضمن آن‌که امنیت روانی واحد اجتماعی را که همسایگان در آن زندگی می‌کنند، فراهم می‌کند، زمینه‌ی رشد مادی و معنوی افراد ساکن در آن بخش را نیز هموار می‌کند و روح همدلی، گذشت و معنویت را بین آنان گسترش می‌دهد. بدین صورت در سطحی گسترده چهره جامعه، چهره همدل، متحد و هم‌سو می‌شود و این همان رسیدن به کمال و سعادت مادی و معنوی فرد و جامعه است. درباره آثار خوش همسایگی در روایات نیز مطلبی آمده است که بیان می‌کنیم:

۱-۴-۴. زیاد شدن روزی

امام صادق علیه السلام یکی از نشانه‌های خوش‌همسایگی را زیاد شدن روزی می‌داند و می‌فرماید: «حسن همسایگی، روزی را زیاد می‌کند» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۶).

۲-۴-۴. آباد شدن سرزمین‌ها و طولانی شدن عمر

امام صادق علیه السلام در این باره فرموده است: «خوش‌همسایگی سرزمین‌ها را آباد و عمرها را طولانی می‌کند» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۶۶۷). این روایت را می‌توان چنین تحلیل کرد که رعایت اخلاق معاشرت با همسایه، زمینه‌ی همدلی و همراهی ساکنان هم‌جوار را فراهم می‌کند و نه تنها آنان در راه اصلاح امر خویش و همسایگان در تلاش هستند، دیار و سرزمین خود را نیز آباد می‌کنند. دوستی و همدلی، زمینه آرامش روانی و کاهش فشارهای عصبی را فراهم می‌کند و در نتیجه، سبب طولانی شدن عمر می‌شود.

۳-۴-۴. زیاد شدن یار و همسایه

یکی از آثار خوش‌همسایگی و اخلاق درست معاشرت، دوستی و توجه دیگران است. افراد به طور طبیعی انسان‌های خوش‌اخلاق، بخشنده، مهربان و دلسوز را دوست دارند و حاضرند برای آنان فداکاری کنند؛ با توجه به همین اصول است که امام علی علیه السلام می‌فرماید: «کسی که به همسایگان خود نیکی کند، خدمت‌گذارش زیاد می‌شود» (تمیمی‌آمدی، ۱۳۶۰، ج ۷، ص ۷۹۶۷).

۵-۴. آثار همسایه‌آزاری

همسایه‌آزاری، امری نکوهش شده است که نتیجه‌ی آن تحقیر، نفرین و سرزنش است. اگر خوش‌همسایگی سبب زیاد شدن روزی، آبادانی شهرها و طولانی شدن عمر شود، در مقابل، همسایه‌آزاری فقر و خواری را به همراه می‌آورد. پس همان‌طور که رشد معنوی در گرو خوش‌همسایگی است، بنابر روایات، آزار همسایه، بدبختی و افتادن به پرتگاه گناه، دوری از اهل بیت علیهم السلام، گرفتاری در آتش جهنم، قبول نشدن اعمال و عبادات و نزول بلا را به دنبال خواهد داشت (ر.ک: صدوق، ۱۳۸۲، ص ۶۵۲).

۵. آپارتمان نشینی

گسترش شهرنشینی، مهاجرت روستاییان به شهرها و فزونی جمعیت عصر حاضر، زمینه را برای ایجاد نوعی سکونت و هم‌جواری خاص و متفاوت از گذشته به وجود آورده است که امروز با نام آپارتمان‌نشینی از آن یاد می‌کنند. این نوع سکونت خواسته یا ناخواسته در کشور ما نیز به سرعت رواج یافته است و بسیاری از ساکنان شهرها به این شیوه روی آورده‌اند. از این رو باید با کمک گرفتن از پرودگار و کلام نورانی ائمه معصومین علیهم‌السلام وضعیت را به شکل شایسته‌ای تغییر داد. در این میان، مقایسه زندگی سنتی با زندگی امروز و بررسی مزیت‌ها و معایب این نوع زندگی، می‌تواند ما را در چاره‌جویی برای وضعیت پیش‌رویاری رساند. آپارتمان‌نشینی در غرب بر پایه تفکرات اقتصادی عصر نوزایی شکل گرفت. در تفکرات اومانیستی عصر رنسانس «اقتصاد» به کمیابی منابع در مقابل خواسته‌های نامحدود بشر تعریف شد که به تبع آن، تفکرات اقتصادی بدبینی چون ریکاردو و مالتوس درباره خطرات افزایش جمعیت با یک تصاعد هندسی به یک باور عمومی تبدیل شد. عصر نوزایی صنعت، پیامدهای گسترده‌ای داشت از جمله اینکه انسان را در حصار از حرص و ولع برای به دست آوردن رفاه، امکانات و لذت اسیر کرد و همواره به او القا کرد که باید خودخواهانه و خودمحورانه به دنبال منافع مادی خویش باشد و سعی کند لذت مادی خود را بر نیازها و تقاضاهای محیط اطراف مقدم بدارد؛ در نتیجه این تفکر از فضای افقی کاسته شد و برای این‌که خانه‌ها بتوانند در فضای عمومی روی هم سوار شوند، کوچک‌تر شدند. این قوطی‌های کوچک از نظر آماری در حال افزایش و از نظر فضای کالبدی در حال کاهش‌اند. این کاهش بر تمام زندگی انسان‌ها سایه افکند و موجبات کاهش‌های دیگری چون کاهش جمعیت، کاهش ارتباطات، کاهش احساسات انسان دوستانه و ... شد. افزون بر این تفکر، جنگ‌های جهانی نیز رخ داد که تأثیر فراوانی بر گسترش آپارتمان‌نشینی گذاشت. در دهه سوم و چهارم قرن بیستم و به دنبال جنگ جهانی اول و دوم که ویرانی زیادی در پی داشت، آپارتمان‌نشینی رواج یافت. در حقیقت به دلیل خیل عظیم مردم بی‌پناه و کمبود زمین، خانه‌های متراکم و ارزان قیمت برای مردم این دوره ساخته شد.

اکنون نزدیک به چهار دهه است که آپارتمان‌نشینی، با همه محاسن و معایبی که دارد،

در کشور ما متداول شده است. گرانی و محدودیت زمین، امنیت بیشتر در مجتمع‌های مسکونی، توان مالی شهروندان و دیگر عوامل موجب شد تا ساخت مجتمع‌های مسکونی در کلان‌شهرها با هدف توسعه‌ی مسکن ارزان قیمت برای حل مشکل تأمین مسکن، گسترش یابد. آپارتمان‌نشینی در ایران از پیامدهای توسعه شهرنشینی است که از زمان مشروطیت (زمانی که سلطه غرب بر ارکان کشور گسترده شد) روبه گسترش نهاد. در آن زمان موج عظیم انقلاب صنعتی، همگان را به ضرورت صنعتی شدن متقاعد کرده بود. پدیده صنعتی شدن به دلیل نیاز شدید به نیروی انسانی فراوان، موجب تعطیلی بخش کشاورزی، سرازیر شدن روستاییان به شهرها و در نتیجه متورم شدن شدید جمعیت شهرها شد. براساس آمارهای استخراج شده از تشریح سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۳۵، مجموع جمعیت نزدیک به ۷۰ میلیونی کشور تغییر کرده است. این آمار از یک سو نشان دهنده افزایش جمعیت و از سوی دیگر حاکی از رشد سریع شهرنشینی است. شهرنشینی فقط محصول مهاجرت روستاییان به شهرها نیست، بلکه روستاها نیز در حال دگرپسندی و شهری شدن هستند. این اتفاق از پیامدهای ناگزیر توسعه صنعت است. در پی شهرنشینی، آپارتمان و آداب زندگی در آن موسوم به فرهنگ آپارتمان‌نشینی وارد ایران شد. شروع آپارتمان‌سازی از تهران بوده است. سال ۱۳۴۱ غربی‌ترین نقطه تهران شاهد تحول بزرگی بود و در آن مجموعه‌ای از آپارتمان‌های سر به فلک کشیده با نام «اکباتان» ساخته شد. کارخانجات یکی پس از دیگری در اطراف تهران احداث شد و هرکدام مقداری از نیروی انسانی سراسر کشور را جذب و جامعه شهری تهران را با یک انفجار شدید جمعیتی روبه‌رو کرد. در نتیجه قیمت زمین در تهران روزبه‌روز گران‌تر شد. ترکیب جمعیتی، موقعیت سیاسی و ویژگی‌های کوهپایه‌ای تهران، موجب رونق آپارتمان‌نشینی در آن شد و همان‌طور که پیش‌بینی می‌شد، این الگوی نوظهور و بیگانه غربی به سرعت به شهرهای بزرگتر مثل اصفهان، اراک، تبریز و مشهد نیز سرایت کرد. در حال حاضر آپارتمان‌سازی به یکی از برنامه‌های اساسی متولیان مسکن کشور تبدیل شده است؛ به طوری که هیچ‌کدام از نهادهای متولی امر مسکن، برنامه‌ای برای رشد و گسترش خانه‌های سنتی ندارند. امروز آنچه به خانه و دیوارهایش اهمیت می‌بخشد، حفاظت از دارایی‌های مادی درون خانه است، نه روابط اجتماعی و معنوی ساکن خانه. همچنین

تغییرات در طراحی داخلی خانه‌های جدید، آسیب‌هایی را برای خانواده‌ها به دنبال دارد.

۵-۱. بررسی و مقایسه زندگی آپارتمان‌نشینی با زندگی سنتی

مشکل جدید سکونت، یعنی آپارتمان‌نشینی، از چند دیدگاه، با زندگی سنتی متفاوت است:

۵-۱-۱. فیزیکی و نمای ساختمان

امروز اثر مدرنیته شدن را به طور مستقیم در دگرگونی معماری ساختمان‌ها، به صورت ساخت برج‌ها و آپارتمان‌های سر به فلک کشیده می‌توان مشاهده کرد. در بیشتر خانه‌های قدیمی، حریم خصوصی افراد به دالانی هدایت می‌شود که با چند شکست به حیاط می‌رسد. سطح کوچه نیز با حیاط اختلاف دارد؛ بنابراین در کف دالان، پله وجود دارد. در این صورت شخص واردشونده از هشتی، هرگز نمی‌تواند داخل حیاط را ببیند و مجبور است از یک راهروی باریک عبور کند. اما در خانه‌های امروزی به ویژه واحدهای آپارتمان به محض ورود از در خانه، محل زندگی افراد بر همگان آشکار می‌شود و هیچ چیزی برای محدود کردن دید واردشونده در آن وجود ندارد. وجود ساختار آپن‌گونه در این ساختمان‌ها هرچند کار بانوی خانه را آسان‌تر کرده است، ولی از این نظر که خانم خانه را در برابر دید میهمان‌ها قرار می‌دهد، اسباب گناه، فتنه و پرده برداری از حریم خصوصی افراد را به دنبال دارد. این شکل و نمای فیزیکی ساختمان، زمینه کاهش رفت و آمدها را در خانواده‌ها به وجود می‌آورد؛ چراکه این نوع ساختار برای خانواده‌هایی که به احکام شرعی و دینی پایبند هستند و نیز میهمانان‌شان، عذاب‌آور است. از جمله مواردی که در زندگی آپارتمانی و سنتی می‌توان با هم مقایسه کرد، ساختار این دو نوع زندگی است؛ در معماری اسلامی ضمن توجه بسیار به زیبایی از به‌کارگیری عناصر غیرضروری خودداری شده است (پیرنیا، ۱۳۷۲، ص ۱۵۷). این سادگی و زیبایی در برقراری روابط همسایگان تأثیر بسزایی داشته است، برخلاف معماری جدید که به لوکس‌سازی، تزئینات اضافی و آراستن‌های بی‌جا توجه دارد و با وجود این‌ها، طراوت و شادابی کمتری دارد. معماری سنتی در گشایش روح و روان و ایجاد بلندنظری افراد تأثیر فراوانی داشته است. نکته مهم این است که باید به جنبه‌های مختلف اجتماعی،

اقتصادی و فرهنگی مسکن توجه شود و بدیهی است خانه‌های سنتی به شکل کامل‌تری این جنبه‌ها را پوشش می‌دهد.

۲-۱-۵. ابعاد معنوی

مهمتر از دگرگونی‌های فیزیکی که در ساختمان‌های امروزی به چشم می‌خورد، دگرگونی‌های معنوی و روحی-روانی است. متمرکزشدن خانواده‌ها در محیطی با ساختار بسیار دلباز و دلنواز، نوعی گشادگی و آرامش را به اهل خانواده منتقل می‌کند و فاصله در خانه تا محل نشستن اعضای خانه فرصتی به شخص می‌داد تا خود را با محیط درون خانه همگون و متناسب سازد. شخصی که بدون هیچ مقدمه‌ای وارد محیط خانه می‌شود، دوگانگی محیط درون و بیرون او را در برقراری ارتباط متناسب دچار سردرگمی می‌کند. در فضا و ساختار خانه‌های سنتی، شخص قبل از آن‌که وارد محل اصلی ساختمان شود، حیاط طولانی و دالان ورودی را طی می‌کند و آماده حضور در خانه می‌شود. اعضای داخل خانه نیز همین حالت را دارند. آن‌ها قبل از ورود مهمان به خانه، خود را آماده پذیرایی و روبه‌رو شدن با میهمان می‌کنند و این فضا به آن‌ها کمک می‌کند از حریم خویش به خوبی محافظت کنند. در خانه‌های آپارتمانی، نان‌آور خانه به محض ورودش، تنها با بازشدن در، فاصله درون و بیرون را می‌پیماید و در نتیجه، آثار خستگی کار بیرون از خانه، در چهره و رفتار او باقی می‌ماند. در ساختار سنتی فضای پهناور و حیاط بزرگ به کودکان فرصت بیشتری می‌دهد تا حس کودکانه خود را ارضا کنند و از این راه بتوانند با اجتماع ارتباط بهتری برقرار کنند و خود را آماده پذیرش نقش‌های مشارکتی در جامعه سازند. در خانه‌های آپارتمانی، فرزندان و کودکان در محیط بسته مجبورند برای رعایت حال همسایگان، خود را با فضای موجود سازگار کنند و با خاموش کردن احساس کودکانه، فشار روانی زیادی را تحمل کنند.

آن‌چه گفته شد در علم روانشناسی امروز جایگاه ویژه‌ای دارد. زندگی آپارتمانی از صفا، صمیمیت، عفت، نجابت، آرامش و اطمینانی که در زندگی سنتی موج می‌زد، کاسته است و سبب روی آوردن افراد به گوشه‌نشینی، تجمل‌گرایی و بیگانگی همسایگان از یکدیگر شده است. توجه نداشتن به روحیه ایرانی و اسلامی و تقلید کورکورانه از فرهنگ غرب، ما را به سویی کشانده که مانند غربیان در ساخت خانه‌ها، تنها به فیزیک خانه، معماری و

دکوراسیون آن توجه کنیم، در صورتی که ما خانه را دارای روح و جان می‌دانیم و برای خانه و خانواده، جایگاه والایی قائلیم (روزنامه کار و کارگر، ۱۳۸۰).

۲-۵. مزیت‌های زندگی آپارتمان‌نشینی

امروز به علت محدودیت‌ها، هزینه‌های بالای مسکن و مهاجرت، زندگی آپارتمان‌نشینی گسترش یافته است؛ از این رو با پذیرش مزیت‌های این نوع زندگی و تدبیراندیشی سیاست‌گذاران این بخش، باید به شکل مطلوب از آن استفاده کرد و تا جایی که امکان دارد، آسیب‌های آن را کاهش داد. برخی مزیت‌های زندگی آپارتمان‌نشینی عبارت است از:

۱-۲-۵. نظم‌پذیری و انضباط اجتماعی ساکنان

در زندگی آپارتمان‌نشینی مواردی مثل رفت و آمد به موقع ساکنان در ساعت‌های معینی از شب و روز، رعایت کردن حقوق همسایگان در مهمانی‌ها و شب‌نشینی‌ها، استفاده نکردن شخصی از قسمت‌های اشتراکی و رعایت حقوق طبقه‌های پایین و بالا، ساکنان را به رعایت کردن قانون و آداب می‌کند و آن‌ها را در برابر اجتماع، افرادی قانون‌مند و با انضباط می‌سازد. (فلاح، ۱۳۸۸، ص ۴۵)

۲-۲-۵. امنیت مالی، جانی و ناموس

در یک مجتمع مسکونی، افرادی که از نظر اخلاقی و رفتاری، خودساخته باشند و شئون اخلاقی را رعایت نکنند، می‌توانند محیط امن و شایسته‌ای را برای زندگی یکدیگر ایجاد نکنند. در این صورت، مرد خانواده با اطمینان خاطر به مسافرت‌های کاری می‌رود و از تنهایی زن و فرزند خود نگران نیست. در صورت مسافرت یا ترک منزل برای مدت طولانی نیز واحد آپارتمانی از دزدان یا دیگر ناامنی‌ها در امان است و این امنیت، در سایه زندگی آپارتمان‌نشینی به دست می‌آید.

۳-۲-۵. تقویت روحیه اتحاد و همدلی

اعضای ساکن یک مجتمع می‌توانند با منش صحیح اخلاقی، مصداق واقعی همدلی و اتحاد باشند. این افراد با احترام گذاشتن به حقوق یکدیگر و همکاری می‌توانند

فضای دوستانه‌ای را برای مجتمع خود بسازند تا در سایه آن، در تکامل مادی و معنوی یکدیگر تاثیرگذار باشند. مراسم نماز جماعت، دعای گروهی، برطرف کردن نیازهای مجتمع به صورت دسته جمعی و مانند این‌ها، جلوه‌هایی از همدلی و اتحاد اعضای ساکن در مجتمع مسکونی است. (همان، ص ۴۶)

۴-۲-۵. رشد اخلاقی و تمرین مکارم اخلاق

زندگی آپارتمان‌نشینی، زمینه مناسبی را برای شکوفایی و رشد اخلاقی افراد ایجاد می‌کند؛ مهمترین نمونه‌های آن، تمرین ادب و احترام، عفو و گذشت، رعایت حریم نگاه و کلام و مراقبت اخلاقی است که زمینه‌ی رشد معنوی افراد را فراهم می‌کند. آپارتمان‌نشینی، انسان را بیشتر در برابر امتحان و سختی‌ها قرار می‌دهد؛ به همین دلیل، این نوع زندگی می‌تواند زمینه‌ساز صعود و سقوط انسان باشد.

۳-۵. عیب‌های زندگی آپارتمان‌نشینی

در این سبک از زندگی عیب‌هایی به چشم می‌خورد که نمونه‌هایی از آن یاد می‌شود.

۱-۳-۵. محدودیت‌های زمانی برای رفت و آمد ساکنان

از جمله حقوقی که ساکنان مجتمع‌های آپارتمان‌نشینی باید آن را رعایت کنند، توجه به زمان رفت و آمد است. در یک ساعت مشخص شب که ساعت خاموشی است، رفت و آمدها ممنوع می‌شود؛ بنابراین ساعت مهمانی‌ها تعریف شده‌اند. سرو صدا کردن و شلوغی فرزندان پس از ساعت مشخص، موجب آزار همسایگان و شکایت آنان می‌شود. روشن است که هریک از ساکنان به فرهنگ و شکل ویژه‌ای از زندگی عادت کرده‌اند و این محدودیت‌ها سبب آزار روحی، روانی و جسمی افراد می‌شود.

۲-۳-۵. رعایت نکردن حریم‌های عمومی و خصوصی

از جمله شکایت‌های افراد ساکن در مجتمع‌های مسکونی، رعایت نکردن حریم‌های عمومی و خصوصی در مجتمع است که زمینه‌ی انحراف اخلاقی ساکنان را فراهم می‌سازد. گاهی برخی مردان و زنان، در مکان‌های عمومی مثل راه‌پله‌ها و پارکینگ، به صورت برهنه یا با پوشش نامناسب ظاهر می‌شوند و مشکلاتی را برای ساکنان مجتمع ایجاد می‌کنند.

کشاندن مسائل خصوصی و دعوای خانوادگی به حریم عمومی آرامش همسایگان را از بین می‌برد و تفاوت فرهنگی و اخلاقی افراد به این موضوع دامن می‌زند.

۳-۳-۵. تأثیر فرهنگ‌های غیر همسو بر تربیت عمومی خانواده

به طور معمول در یک مجتمع مسکونی، افراد با فرهنگ‌های متفاوت و شیوه‌های مختلف زندگی دور هم جمع می‌شوند که زمینه‌ساز مشکلات فراوانی برای اعضاست. این گوناگونی در فرهنگ، فاصله‌گرفتن ساکنان از یکدیگر و خودخواهی را در آن‌ها به وجود می‌آورد. با این‌که تداخل فرهنگی، آسیب تلقی می‌شود، با فرهنگ‌سازی درست و ارتباط شایسته‌ی این گروه‌ها می‌توان از تجربه‌های مفید و سازنده‌ی فرهنگ‌های غیر هم‌سو بهره گرفت. سنت‌های اخلاقی و انسانی قوم‌های مختلف، زمینه‌ی الگوبرداری مناسب را فراهم و این آسیب را به فرصت تبدیل می‌کند (همان، ص ۴۶-۴۸).

۴-۳-۵. رعایت نکردن حقوق در مورد مکان‌های عمومی

مکان‌های عمومی در آپارتمان‌ها، از مواردی است که خواسته یا ناخواسته باعث بروز مشکلاتی می‌شوند. راه‌پله‌ها، پارکینگ و انباری‌های مشترک از مکان‌هایی است که افراد ساکن در یک مجتمع باید با تصمیم‌گیری مشترک و به صورت قانونی از آن‌ها استفاده کنند. موارد زیر، از جمله موارد نقص این حقوق است:

۱. هرگونه تغییر در نما، سردر یا بالکن‌های اختصاصی بدون توافق بیشتر مالکان.
۲. تعمیرها و تغییرهای داخلی و خارجی که موجب آسیب‌رساندن به اسکلت ساختمان می‌شود.
۳. نصب سایه‌بان، نرده حفاظ و بند رختی که از بیرون ساختمان دیده شود و به نمای ساختمان آسیب بزند.
۴. نصب یا آویزان کردن کولر و وسیله‌های دیگر در بالکن‌ها بدون هماهنگی.
۵. قراردادن وسایل شخصی در بیرون از پنجره، پاگردهای عمومی، جلوی در ورودی آپارتمان و پارکینگ.
۶. گذاشتن مواد آتش‌زا، ماشین لباس‌شویی، قفس پرندگان و هرگونه جسم خطرناک در مکان‌های عمومی.

۷. استفاده تجاری یا اجاره دادن انباری های آپارتمان بدون هماهنگی و اجازه ساکنان.
۸. دست کاری در وسایل و امکانات ساختمان، بدون هماهنگی با مدیر.
۹. پخت و پز و برپایی مراسم جشن و عزا در مکان های مشترک.
۱۰. ورود وسایل نقلیه مهمانان، شست و شو و تعویض روغن وسایل نقلیه، داخل پارکینگ عمومی.

۱۱. دادن کلید ورودی ساختمان، پارکینگ و تراس به افراد غیرساکن (روزنامه قدس، ۱۳۸۴).

۵-۳-۵. آسیب های اخلاقی

از دیگر آفت های آپارتمان نشینی، اثرپذیری ساکنان از اخلاق نادرست یکدیگر است که در این میان، کودکان، نوجوانان و جوانان بیشتر در معرض خطر هستند. افزون بر فساد اخلاقی، آسیب های دیگری مانند تجمل گرایی، چشم و هم چشمی و اشرافی زدگی در سایه این نوع همسایگی به وجود می آید.

۵-۳-۶. مزاحمت های صوتی

از مهمترین شکایت های ساکنان در ساختمان های مسکونی، سر و صداهای ناهنجار همسایه هاست که مشکلات روحی و روانی فراوانی را برای اعضا ایجاد می کند. این نوع مزاحمت ها عبارت است از:

۱. سر و صدای ناهنجار دعوها و درگیری های خانوادگی و نیز ابراز هیجان ها و احساس ها بدون توجه به دیگران.
۲. سر و صدای رفت و آمد مهمان ها، به ویژه در زمان های خواب و استراحت ساکنان.
۳. صدای ناهنجار وسایل صوتی-تصویری.
۴. برگزاری مراسم جشن و عزاداری و سر و صداهای ناشی از آن.
۵. سروصدای کودکان و اعضای خانواده در طبقه های بالا و نیز در فضاهای عمومی، مثل پله ها، پارکینگ ها و... (همان، ص ۵۰-۵۱).

۵-۴. جلوه هایی از اخلاق همسایه داری مدرن (آپارتمان نشینی)

آپارتمان نشینی، با توجه به نوع متفاوت زندگی در آن، زمینه ساز ایجاد اخلاق و حقوقی

متفاوت از زندگی سنتی شده است؛ به همین دلیل جلوه‌های اخلاقی مثبت و منفی متفاوت در این نوع سکونت و همسایگی دیده می‌شود.

۱-۴-۵. جلوه‌های مثبت

جلوه‌های مثبت همسایه‌داری به شرح ذیل است.

۱-۴-۱-۵. انصاف

در زندگی آپارتمان‌نشینی، اصل انصاف است که می‌تواند ملاک درست معاشرت با همسایگان قرار گیرد؛ یعنی آن چه را دوست داریم در حق ما رعایت کنند، ما نیز در حق دیگران رعایت کنیم. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این باره می‌فرماید: «آن چه را برای خود نمی‌پسندی برای دیگران نیز می‌پسند و آن چه برای خود دوست داری برای برادرت هم دوست بدار» (حرانی، ۱۳۸۲، ص ۱۴).

۲-۴-۱-۵. ایثار

مهمتر از انصاف، ایثار است؛ یعنی ترجیح دادن حقوق دیگران بر خود که موجب رسیدن به مرتبه بلند انسانی می‌شود. این صفت، یکی از جلوه‌های عالی اخلاقی در زندگی آپارتمان‌نشینی است. امام علی علیه السلام این صفت انسانی را برترین عبادت و بزرگ‌ترین سروری دانسته است (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ح ۱۱۴۸) و نیز فرموده‌اند: «اوج مکارم اخلاق، ایثار است» (همان، ح ۶۳۶۱).

۳-۴-۱-۵. حفظ اسرار

در محیط‌های آپارتمانی گاه مشکلاتی در زمینه‌ی مسائل خانوادگی، اختلاف‌های خویشاوندی و حتی اخلاقی برای افراد پیش می‌آید. در این میان، همسایگانی که آبروی همسایه خود را در نظر نمی‌گیرند با انتشار این اسرار به گرفتاری‌ها دامن می‌زنند و زمینه‌ساز مشکلات فراوان دیگری می‌شوند. حفظ اسرار و آبروی مؤمن و مسلمان، از مسائلی است که دین بسیار بر آن تاکید می‌کند. از امام صادق علیه السلام در این زمینه نقل است: «هرکس درباره مؤمن، آن چه را دیده و گوش‌هایش شنیده است، بگوید از کسانی است که خداوند عزوجل درباره آنان فرموده است: و همانا بر کسانی که دوست دارند زشتی در میان مؤمنان آشکار شود، عذابی دردناک است» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۳۵۷).

۴-۱-۴. احسان و یاری

در زندگی آپارتمان نشینی، می توان مصداق های فراوانی از احسان و یاری یافت. این نوع زندگی محل رفع مشکلات و یاری متقابل همسایگان به یکدیگر است. کمک در ساخت و ساز، برگزاری مراسم، اسباب کشی، قرض دادن وسایل مورد نیاز، حل مشکلات خانوادگی، رسیدگی به همسایگان ناتوان و نیازمند و بسیاری دیگر از کمک های مادی و معنوی از نمونه های احسان و نیکی به شمار می روند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «بلند پایه ترین مردم در روز رستاخیز، کسی است که از همه بیشتر برای خیرخواهی خلق خدا گام برداشته است» (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۲۰۸). امام صادق علیه السلام نیز ارزش برآورده ساختن نیازهای مسلمانان را بالاتر و والاتر از طواف کعبه می داند (کلینی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۱۹۴).

۴-۱-۵. عفو و گذشت و تحمل همسایه

نوع زندگی در آپارتمان ها شرایط بسیار حساسی دارد و به گونه ای است که خواه ناخواه، مشکلاتی را برای همسایگان ایجاد می کند؛ سر و صداها، رفت و آمدها، میهمانی های دیروقت و رعایت نکردن قوانین مکان های عمومی از این موارد است که همسایه ی خوب با اخلاق و منش درست می تواند ضمن خویشتن داری و تحمل آن ها، آرامش را به خود و دیگران هدیه کند و از پاداش معنوی صبر و شکیبایی در این زمینه بهره مند شود. امام کاظم علیه السلام که الگوی صبر و شکیبایی است، در این زمینه می فرماید: «حُسن همسایگی این نیست که آزار نرسانی، حُسن همسایگی این است که در برابر آزار همسایه، شکیبا باشی» (حرانی، ۱۳۸۲، ص ۴۰۹). در این نگاه، تحمل همسایه، شخص را به اوج مکارم اخلاق رهنمون می شود و زمینه را برای رسیدن به درجه های بلند معنوی فراهم می کند.

۴-۱-۶. عفت و خویشتن داری

عفت، حیا و خویشتن داری از نمونه های برجسته امور اخلاقی در محیط های آپارتمانی و مجتمع های مسکونی است. اگر اعضای ساکن این ملکه های اخلاقی را در خود نهادینه کنند، اعتماد، آرامش و اطمینان خاطر را به خود و ساکنان هدیه خواهند کرد. امام علی علیه السلام عفت را سرآمد هر خوبی و برترین جوانمردی می داند (تمیمی آمدی، ۱۳۶۰، ج ۱۱۶۸) و می فرماید: «عفت، نفس را در امان و آن را از پستی دور نگه می دارد» (همان، ج ۱۹۸۹). پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، ثمره

عفت را خشنودی، فروتنی، بهره‌مندی، آسایش، تفقد، تذکر، تفکر و سخاوت می‌داند (حرانی، ۱۳۸۲، ص ۳۹۴).

۲-۴-۵. جلوه‌های منفی

در برابر جلوه‌های مثبت اخلاق همسایه‌داری در محیط‌های آپارتمانی، مصداق‌ها و جلوه‌های اخلاق ناپسند و نکوهیده قرار دارد که در این بخش به چند نمونه‌ی برجسته از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱-۲-۴-۵. تجسس و فال‌گوشی

ساکنان مجتمع‌های مسکونی از پی‌جویی بی‌مورد از حال همسایه و جستجوکردن در کار و زندگی همسایگان در زندگی آپارتمانی گله‌مند هستند. فال‌گوش‌ایستادن، کنترل رفت و آمدها، پرس و جوی بی‌مورد و شایعه‌پراکنی از آثار بد همسایگی است. در قرآن کریم از این امر ناپسند نهی شده است و آیه «وَلَا تَجَسَّسُوا» (حجرات: ۱۲) به این مطلب اشاره می‌کند. رسول خدا ﷺ نیز در این مورد فرمود: «از گمان دوری کنید، زیرا گمان، دروغ‌ترین سخن است. به سخنان مردم گوش فرادهید و عیبتان را پی‌جویی نکنید» (مجلسی، ۱۳۶۲، ج ۷۵، ص ۱۹۵).

۲-۲-۴-۵. تجمل‌گرایی و چشم و هم‌چشمی

گاه رفت و آمد در محیط‌های آپارتمانی و نشست و برخاست همسایگان به رقابت‌های بیهوده و نادرست می‌انجامد و زمینه مصرف‌گرایی و تحمل هزینه‌های سنگین را برای آن‌ها فراهم می‌آورد. از عوامل مهم و اثرگذار در این نوع اخلاق، فخرفروشی همسایگان به یکدیگر است که بسیار زشت و ناپسند است. خداوند در قرآن هشدار می‌دهد: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا» (لقمان: ۱۸). حضرت علی علیه السلام نیز در این زمینه فرموده است: «دو چیز مردم را نابود کرده است، ترس از نداری و فخرجویی» (صدوق، ۱۴۰۳، ص ۶۹، ح ۱۰۲).

۳-۲-۴-۵. خودمحوری و خودخواهی

از آن‌جا که مجتمع‌های مسکونی شامل قسمت‌های مشترک و عمومی است، زیاده‌طلبی‌ها و خودخواهی‌های برخی ساکنان، زمینه‌ساز مشکلات فراوانی است. گذاشتن قفس پرندگان در مکان‌های عمومی، قراردادن گلدان‌ها در راه‌پله‌ها، ایجاد سروصدای ناهنجار، آشغال ریختن در پارکینگ عمومی و در نهایت زیر پا گذاشتن تعهدها و قانون‌های

آپارتمان نشینی از مصداق های این اخلاق نکوهیده است که در شکایت های همسایگان به چشم می خورد. شخص خودخواه و خودپسند، نه تنها دیگران را آزار می دهد، بلکه زمینه گوشه نشینی خود را نیز فراهم می کند. از دیگر آثار این رذیله اخلاقی، نارضایتی دیگران، دشمنی و کینه توزی، حماقت و نابودی است که در روایت ها به آن اشاره شده است. حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید: «هیچ تنهایی ای وحشت انگیزتر از خودپسندی نیست» (نهج البلاغه، حکمت ۴۶) و همچنین در حدیث دیگری از ایشان آمده است: «حرمتی بالاتر از حرمت هم نشینی و همسایگی نیست» (تمیمی آمدی، ح ۹۶۷)

رسول اکرم صلی الله علیه و آله شخصی را دنبال کاری فرستاد که وی در انجام دادن آن تأخیر کرد. چون آمد، حضرت سبب دیرکردن را جویا شد، او عرض کرد لباس نداشتم. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «مگر همسایه ای نداشتی که به رسم عاریه، تن پوشی به تو دهد». گفت همسایه دارم، ولی با من الفت ندارد که این گونه به من لطف کند. حضرت با ناراحتی و تأسف فرمود: «او با تو أخوت دینی ندارد و در اندوه و شادی ات شریک نیست» (اقدامی، ۱۳۷۰، صص ۲۲۲-۲۲۳). امام حسن مجتبی علیه السلام می گوید: «در دوران کودکی، شبی بیدار ماندم و به نظاره مادرم زهرا علیها السلام پرداختم، در حالی که مشغول نماز شب بود. پس از آن که نمازش به پایان رسید، متوجه شدم در دعاهایش یک یک مسلمانان را نام می برد و آن ها را دعا می کند، خواستم بدانم که درباره خودش چگونه دعا می کند، اما با کمال تعجب دیدم که برای خود دعا نکرد. فردا از او پرسیدم: «چرا برای همه دعا کردی، اما برای خودت دعا نکردی؟» فرمود: «پسرم، اول همسایه بعد خودت» (صلدوق، ۱۳۸۰، ج ۱، باب ۱۴۵).

۵-۵. الزامات آپارتمان نشینی

این الزامات به شرح ذیل است.

۵-۵-۱. حریم شخصی

نزدیکی خانه ها در بسیاری از آپارتمان ها موجب شنیده شدن صداها در بیرون از واحدهای آپارتمانی و کنترل آسان تر رفت و آمدهای همسایه ها می شود. بسیاری از مردم طبق فرهنگ محلی و ملی خود دوست دارند با همسایه ها صمیمی باشند و سعی

می‌کنند رفت و آمدها را گسترش دهند. برخی نیز دوست دارند همکاری گسترده‌ای برای حل مشکلات و یا ارتقای مجتمع یا بلوک مسکونی خود داشته باشند؛ در نتیجه ناخودآگاه از اسراری آگاه می‌شوند که در غیر از بستر آپارتمان‌نشینی هویدا نمی‌شود. بر این اساس لازم است صمیمیت‌ها، رفت و آمدها، همکاری‌ها و دخالت‌ها کنترل شده باشند تا از خدشه دار شدن حریم شخصی دیگران جلوگیری شود. البته ممکن است این محدودسازی به فردگرایی و جامعه‌گریزی منجر شود و روحیه افراد را زخمی و غیر قابل انعطاف کند. به همین دلیل لازم است آپارتمان‌نشینان نسبت به حریم خصوصی خود انعطاف‌پذیرتر باشند و از سوی دیگر همسایگان باید تلاش کنند از تجسس در اسرار دیگران امتناع کنند.

۲-۵-۵. رعایت حقوق

رعایت حقوق دیگران مستلزم شناخت حقوق خود و دیگران است؛ بنابراین مطالعه کتب حقوقی و اخلاقی درباره همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی برای همه آپارتمان‌نشینان ضرورت پیدا می‌کند. تمام آپارتمان‌نشینان باید حقوق متقابل را رعایت کنند، حتی اگر دیگران وظایف خود را در قبال آنان انجام ندهند. چه بسا افرادی که از روی عدم آگاهی، فراموشی، غفلت و یا حتی از روی کدورت حقوق شما را نادیده بگیرند. انتقام‌گیری و مقابله به مثل در این موقعیت‌ها نه تنها مشکلات را حل نمی‌کند، بلکه به کدورت‌ها و بدرفتاری‌ها دامن می‌زند.

۳-۵-۵. رعایت سکونت

واقعیت این است که افراد به واسطه شهرنشینی، آپارتمان‌نشین شده‌اند و از پیامدهای شهرنشینی، بیشتر آن‌ها مشاغلی دارند که در اوقات مختلفی از روز مشغول به کارند؛ برخی شب‌ها، برخی صبح‌ها و برخی دیگر عصرها کار می‌کنند و در اوقات روز ممکن است یکی از همسایه‌ها در حال استراحت باشد. این مسأله فشار روانی بیشتری دارد؛ زیرا اجازه فعالیت و جنب و جوش کودکان را مختل می‌کند. بنابراین پدر و مادران ناچارند یا کودکان را پای تلویزیون بنشانند و یا هرچند دقیقه به آن‌ها تذکر بدهند که البته تذکرات مکرر نتیجه معکوس می‌دهد و بچه‌ها را لجباز می‌کند. لازم است آپارتمان‌نشینان نه به سوی حذف سر و صدا، بلکه به سمت کنترل بهینه آن پیش بروند و از ایجاد سر و صداهای غیرمتعارف

و آزاردهنده از ساعت ۱ تا ۴ بعد از ظهر و ۹ شب تا ۹ صبح که معمولاً زمان استراحت است، خودداری کنند. همچنین صدای رادیو، تلویزیون و وسایل صوتی را طوری تنظیم کنند تا برای همسایگان مزاحمت ایجاد نکنند.

۴-۵-۵. تعارضات ارتباطی

زندگی در آپارتمان نوعی زندگی اشتراکی است. در اغلب زندگی‌های قدیمی همه‌ی اعضای خانواده در یک خانه بزرگ زندگی می‌کردند و هرکسی با زن و فرزند خود در گوشه‌ای از حیاط، خانه‌ای داشت. زنان خانه در تمیزکردن حیاط، آشپزی و... و مردان در کار تعمیر خانه، کشتن گوسفند و... با هم همکاری می‌کردند، البته گاهی تعارضاتی هم پیش می‌آمد که با پادرمیانی بزرگ خانه همه چیز حل می‌شد. زندگی اشتراکی آپارتمان از این لحاظ شباهت زیادی به خانه‌های بزرگ قدیمی دارد، با این تفاوت که مدیر ساختمان پدر خانواده نیست، بلکه یکی از اعضاست. عدم پای بندی ساکنان به آموزه‌های الهی و اخلاقی، انگیزه‌ی مدارا، عفو، گذشت، ایثار، تسامح و تساهل، اغماض، احسان و کرم را از آنان می‌گیرد و باعث می‌شود دیگران را آزار و اذیت کنند و حتی از این کار خود لذت ببرند. در گذشته چینش خانه‌های افقی بود نه عمودی؛ به همین دلیل خانه‌ها فاصله مناسبی از هم داشتند و بسیاری از تعارضات درون خانه تمام می‌شد و به بیرون درز نمی‌کرد. در مواردی هم که تعارضات علنی می‌شد کسانی مطلع می‌شدند که رابطه نسبی یا سببی داشتند و راز همدیگر را حفظ می‌کردند، اما در زندگی آپارتمانی که خانه‌ها بدون رعایت فاصله مناسب طراحی شده‌اند، همسایگان با همدیگر رابطه نسبی و سببی ندارند و برای همین درزکردن برخی چیزها، به برملاشدن اسرار منجر می‌شود. ساکنان آپارتمان‌ها باید بتوانند تعارضات ارتباطی خود را با همسایگان و محیط اطراف، مدیریت کنند. وقتی هنگام خروج از منزل، نگاه شما به صورت ناخواسته به درون واحد دیگر می‌افتد و نگاه عمد از آن برداشت می‌شود، وقتی همسایه بی سر و صدای شما با مهمانان پرسر و صدای شما مواجه می‌شود، وقتی فرزند شما به یکی از اموال مشترک یا به بچه دیگری آسیب می‌رساند، وقتی مجبورید برای تعمیر قسمت‌هایی از ساختمان با هم مشارکت کنید و هرکسی احساس می‌کند در آسیب دیدن آن قسمت مقصر نبوده، اما هزینه بیشتری نسبت به دیگران پرداخت می‌کند و مواردی از این دست اگر با سعه‌ی

صدر و درایت مدیریت نشوند، تنش‌زا، تعارض‌آفرین و باعث بدگمانی‌های مخرب هستند.

۵-۵-۵. فضاهای عمومی

راهروها، فضای سبز، محوطه، پارکینگ، انباری‌ها، آسانسورها و... جزء فضاهای عمومی محسوب می‌شوند که همه به صورت مشاع در آن مالکیت دارند و به صورت اشتراکی از آن‌ها استفاده می‌کنند. همه باید با فضاهای عمومی مانند اموال شخصی برخورد کنند و اجازه تخریب و آلوده کردن آن را به کودکان و دیگران ندهند.

۵-۵-۶. هیئت مدیره و مدیر ساختمان

اگر در خانه‌های قدیمی پدربزرگ همه را اداره و هزینه‌ها را مدیریت می‌کرد، در آپارتمان‌ها هیئت مدیره و مدیر از لحاظ حقوقی و قانونی این وظیفه را بر عهده دارند. هیئت مدیره و مدیر ساختمان باید برای تک‌تک کرده‌های خود گزارش مستند ارائه دهد و همه را در این جریان امور قرار دهند. یکی دیگر از کارهای هیئت مدیره حل تعارضات قانونی بین اعضای آپارتمان‌هاست. با این حال به دلیل این‌که ساکنان، فرهنگ‌های متفاوتی دارند، وجود هیئت مدیره و یا مدیر ساختمان همیشه گره‌گشا نیست و حتی در برخی اوقات مشکل‌آفرین نیز هست. ساکنان ساختمان برای این‌که در کنار هم بتوانند زندگی آرامی را بگذرانند، باید به هیئت مدیره‌ای که خودشان انتخاب کرده‌اند، اطمینان کرده و آن‌ها را در اداره بهتر ساختمان یاری کنند. این همکاری ثمرات و برکات خوبی مثل ایجاد صمیمیت، داشتن ساختمانی باصفا و معنوی و رعایت بهداشت را دارد که تنها در سایه همکاری تمام ساکنان با مدیریت حاصل می‌شود.

۵-۵-۷. ورزش و سلامتی

فضای کوچک آپارتمان، استفاده از آسانسور و زندگی کارمندی، تحرک افراد را به شدت کاهش داده و عوارضی چون چاقی، دیابت، چربی خون و... را بوجود آورده است. در این وضعیت برای ورزش یا باید از وسایل ویژه مثل دوچرخه درجا استفاده کرد که البته هزینه‌های نسبتاً سنگینی دارند و یا به باشگاه رفت، ورزش همگانی در محوطه‌ی مجتمع آپارتمانی، در صورتی که مدیریتی صحیح داشته باشد و همگان را به امر ورزش دعوت کند، مطلوب‌ترین روش ورزش است که موجب صمیمیت همسایگان می‌شود. با این‌که

ممکن است عده ای در آن حضور نداشته باشند و یا برخی از خانم‌ها به جهت رعایت حریم‌های محرم و نامحرم از حضور در چنین ورزش‌هایی محروم بمانند، اما در هر حال این کار، روحیه‌ی ورزش را بر همگان القا می‌کند.

۵-۵-۸. بازی کودکان

کودکان به لحاظ شرایط سنی نیاز به جنب و جوش و بازی دارند. آپارتمان از این حیث که در یک محیط کوچک، جمعیت زیادی را در بردارد به شدت محدودکننده است. این محدودیت‌ها، عوارض فراوانی مانند بیش‌فعالی، گوشه‌گیری، ضعف اعصاب، افت تحصیلی، بی‌خوابی، کم‌تحركی، چاقی و... را با خود به دنبال دارد. بازی‌های کودکان در آپارتمان به بازی‌های رایانه‌ای، تماشای تلویزیون و بازی‌های بی‌تحرك دیگر خلاصه می‌شوند و کودکان اوقات کمی را به بازی با وسایلی مثل تاب، سرسره و... که در محوطه مجتمع گذاشته شده است، اختصاص می‌دهند. والدین معمولاً هر هفته یا دو هفته یک بار فرزندان خود را به پارک‌های بازی می‌برند. زمان کم و رسمی بودن بازی از یک سو و هزینه بالای این وسایل، نوعی سیراب‌نشدن را به بچه‌ها و والدین القا می‌کند.

۵-۵-۹. همسایگی متفاوت

آپارتمان علاوه بر این‌که شیوه‌های رفتاری بسیار متفاوتی را طلب می‌کند، ماهیت همسایگی را نیز تغییر داده است. در جامعه‌ی سنتی، همسایه کسی بود که خانه او دیوار به دیوار خانه ما بود و یا در کوچه و محله ما زندگی می‌کرد و به تناسب دور یا نزدیک بودن خانه‌اش با خانه‌ی ما، میزان صمیمیت و رفت و آمدهای ما نیز تغییر می‌کرد. عامل بسیار مهم در روابط همسایگی معمولاً میزان مشارکت همسایگان در حل و فصل معضلات محله و کوچه بود، اما در آپارتمان، همسایه کسی است که با ما راه پله، حیاط، پارکینگ و پشت بام مشترک دارد. اگر در زندگی سنتی ممکن بود برای یک هفته همسایه را نبینیم، در آپارتمان تقریباً هر روز با همسایه مواجه می‌شویم؛ از همین رو نهادینه ساختن ارزش‌های متناسب با این فضا ضروری است.

۵-۵-۱۰. تربیت فرزندان

استرس‌های ناشی از آپارتمان‌نشینی اجازه تربیت اصولی را به خانواده‌ها نمی‌دهد.

کودکان لوس و به اصطلاح بچه‌ننه، بیش‌فعال، ناسازگار و حرف‌گوش‌نکن محصول مشترک آپارتمان‌نشینی و تکنولوژی روز است. جامعه‌پذیری در کودکان آپارتمان‌نشین و دارای خانواده‌ی کم‌جمعیت در حد بسیار پایینی است. این کودکان در بزرگسالی با مشکلات فراوانی مانند عدم توان برقراری یک ارتباط صحیح و عدم تحمل مشکلات دست‌به‌گریبان می‌شوند. در آپارتمان‌نشینی نمی‌توان کودکان را به خیلی از ندراری‌ها عادت داد تا تحملشان بالا برود. نگاه سنگین همسایگان، پدر و مادرها را مجبور می‌کند تا مطابق با خواسته‌های کودکان رفتار کنند. بهانه‌گیری‌های کودکان با دیدن دوچرخه، ماشین شارژی، کامپیوتر، اتاق مخصوص، موبایل، کلاس زبان، کلاس کنکور، کلاس‌های آمادگی برای مدارس نمونه دولتی، تبلت و... اوج می‌گیرد. این جاست که پدر باید هزاران قرض و وام فراهم کند تا بتواند از پس مخارج برآید. گوشه‌گیری ارمغان نامیمون آپارتمان‌ها به کودکان است، اما اگر اهالی مجتمع‌های آپارتمانی قرابت فرهنگی و اخلاقی با همدیگر پیدا کنند، کودکان از گوشه‌گیری نجات پیدا کرده و دوستان فراوانی می‌یابند. برگزاری کلاس‌های آموزشی، مهارت‌های تجوید قرآن، مهارت‌های هنری و ورزشی از جمله راهکارهای نجات از این معضلات است.

۵-۶. توصیه‌های اسلام به آپارتمان‌نشینان، آپارتمان‌سازان و مسئولین

اسلام مسائل اجتماعی را با محوریت عقل و عرف حل می‌کند و همواره راهکارهای آن تدریجی و متناسب با طبع انسان‌هاست.

۵-۶-۱. ویژگی‌های غیرفیزیکی خانه

برخی ویژگی‌های غیرفیزیکی خانه در آیات به شرح ذیل است.

۵-۶-۱-۱. جایگاه آرامش

قرآن کریم می‌فرماید: «خدا خانه‌هایتان را جای آرامش‌تان قرار داد و از پوست چهارپایان برایتان خیمه‌ها ساخت تا به هنگام سفر و به هنگام اقامت از حمل آن‌ها در رنج نیفتید و پشم و کرک و مویشان تا روز قیامت برایتان اثاث خانه و اسباب زندگی ساخت» (نحل: ۸۰). ایجاد سر و صدا، نور غیرمتعارف در شب‌ها، نگه‌داری حیوانات خانگی و... که آرامش دیگران را به هم می‌ریزد و متأسفانه امروز در آپارتمان‌ها رواج دارد، مذموم و از دیدگاه قرآن

مورد نهی قرار گرفته شده است. برگزاری جشن، عزا، دعا، سخنرانی و... که به طور مستقیم با ایجاد سر و صدا، رفت و آمدهای غیر معمول و مسائلی از این دست آرامش دیگران را به هم می‌ریزند، مشمول ممنوعیت‌های این آیه خواهد بود.

۵-۶-۱-۲. نعمت الهی

خداوند در آیه‌ی ۸۱ سوره نحل، داشتن خانه و خانه فراخ را جزء سعادت مرد می‌شمارد.

۵-۶-۲. ویژگی‌های فیزیکی خانه

از جمله ویژگی‌های فیزیکی خانه در آیات و روایات، موارد ذیل است.

۵-۶-۲-۱. استحکام بنا

پیامبر ﷺ می‌فرماید: «به راستی خدای متعال دوست دارد، هر یک از شما هرگاه کاری می‌کند آن را محکم و استوار کند» (حرعاملی، ۱۴۰۲ق، ج ۳، ص ۲۳۰). این حدیث شامل همه کارها از جمله ساختمان‌سازی است.

۵-۶-۲-۲. وسعت خانه

در روایت نبوی وارد شده است: «از خوشبختی مرد مسلمان داشتن مسکن فراخ است» (کلینی، ۱۳۷۹. ج ۶، ص ۵۲۶). امام باقر علیه السلام در تأکید همین مطلب بیان کرده است: «از سختی زندگی، تنگی منزل است» (همان، ج ۶، ص ۴۵۰). وسعت خانه زمینه‌ساز اجرای برنامه‌های اسلام در جامعه از جمله امکان تحقق تفریح و شادابی با فراخ بودن منزل، راحتی مؤمن در خانه، ایجاد سعادت دنیوی و اخروی با خانه وسیع و پوشاندن عیب‌ها و حفظ حریم خصوصی است. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۵-۶-۲-۳. درهای رو به رو

مسئله‌ای که امروز با آن مواجه هستیم، این است که در واحدهای مختلف رو به روی هم قرار گرفته است و در صورت باز شدن، حریم خصوصی افراد به اشتراک گذاشته می‌شود؛ بنابراین اتاق‌ها باید طوری ساخته شوند که نسبت به همدیگر دید نداشته باشند و حریم خصوصی اهالی خانه رعایت شود.

۵-۶-۲-۴. آشپزخانه

محل قرارگرفتن آشپزخانه هم از نظر عفت و حیا و هم پخت و پز غذا باید خارج از

دید مهمان باشد. آیه‌ی ۲۶ سوره ذاریات به این مهم اشاره می‌کند که صاحب خانه دور از چشم مهمان به سراغ تهیه غذا برود. در منابع اسلامی به پنهان کردن بوی غذا از مهمان و همسایگان تأکید شده است. این کار زمانی امکان دارد که آشپزخانه دور از چشم مهمان و حاضرین باشد. بنابراین آشپزخانه نه به صورت اُپن، بلکه باید به صورت مخفی طراحی شود تا رعایت حیا و عفت در آن صورت بگیرد و بوی غذا نپسجد.

۵-۲-۶-۵. سرویس بهداشتی

محل سرویس‌های بهداشتی در آپارتمان‌ها به شدت با آموزه‌های اسلامی در تعارض است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «آیا نمی‌بینی که از نیکویی تقدیر خانه که آدمی بنا می‌کند، آن است که بیت الخلا (سرویس بهداشتی) پنهان‌ترین جای خانه باشد؟» (طوسی، ۱۴۱۷ق، ج ۶، ص ۱۸۷). در برخی آپارتمان‌ها حمام و توالت مشترک است که از نظر اسلام مطلوبیت ندارد. همچنین استفاده از توالت فرنگی با استناد به روایات فراوان خوب نیست.

نتیجه‌گیری

متأسفانه در دنیای ماشینی امروز، روابط عاطفی و انسانی مردم با یکدیگر چنان به ضعف و خاموشی گراییده است که همسایگان نزدیک هم خبری از حال همدیگر ندارند و حتی گاهی پس از چندین سال سکونت در یک محل، هنوز از نام هم بی‌خبرند. این در حالی است که خداوند در قرآن مجید، همه انسان‌ها را به احسان همسایگان سفارش می‌کند و می‌فرماید: «به پدر و مادر و... همسایه نزدیک و همسایه دور احسان کنید». (نساء: ۳۶) و امام علی علیه السلام در آخرین وصیت‌های خویش در نامه ۴۷ نهج البلاغه می‌فرماید: «از خدا بترسید! از خدا بترسید! درباره همسایگان که همواره مورد سفارش پیامبرتان بوده‌اند. (آن حضرت) به قدری درباره آنان سفارش می‌کردند که گمان می‌بردیم برای ایشان میراثی قرار خواهد داد». رفتار نیک همسایگان با یکدیگر می‌تواند سرچشمه برکت‌های فراوان باشد. وجود همسایه خوب برای آدمی، نعمتی ارزشمند است و رفت و آمد، رسیدگی، احوال‌پرسی، یاری، عیادت، انفاق و صدقه، رفع نیاز و همدردی از جمله وظایف همسایگان و نشانه جوانمردی است. در این پژوهشگر، پس از بیان ضرورت طرح اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی، به بایدها

و نیاید‌های این ارتباط پرداخته شد و آثار نامطلوب همسایه آزاری و راهکارهای مناسب را برای احیای آداب اصیل اسلامی در سایه سار کتاب و سنت بازگو شد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که افزایش استرس‌های روانی، آزار همسایگان، کاهش حیا، حاکم شدن زندگی فردی، دوری از جامعه‌پذیری، از بین رفتن هویت اجتماعی فرد، بروز بیماری‌های جسمی و روحی در اثر کم‌تحرکی ناشی از کمبود جا، از پیامدهای منفی آپارتمان‌نشینی است. بررسی اخلاق همسایه‌داری و آپارتمان‌نشینی و بهره‌گیری از آموزه‌های قرآن و بیانات معصومین علیهم‌السلام برای کاهش آسیب‌های زندگی آپارتمان‌نشینی، ضرورتی برای راهیابی به مسیر صحیح اخلاق است که در این پژوهش بدان پرداخته شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، (۱۳۸۴)، تحت العقول، ترجمه صادق حسن زاده، قم: انتشارات آل علی علیه السلام.
۲. ابن مسکویه، احمد بن محمد، (۱۳۸۵)، تهذیب الاخلاق و تطهیر الاعراق، تهران: نورالثقلین.
۳. _____، (۱۳۷۵)، کیمیای سعادت، ترجمه میرزا ابوطالب زنجانی، تصحیح ابوالقاسمی امامی.
۴. ابن منظور، محمد، (۱۴۱۶ق)، لسان العرب، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
۵. اقدمی، عبدالکریم، (۱۳۷۰)، درس‌هایی از تاریخ، تهران: رسالت قلم.
۶. پیرنیا، محمد کریم، (۱۳۷۲)، آشنایی با معماری اسلامی ایران، تهران: دانشگاه علم و صنعت.
۷. تمیمی آمدی، عبدالواحد، (۱۳۶۰)، غرر الحکم و درر الکلم، تحقیق میرسیدجلال الدین محدث، تهران: دانشگاه تهران.
۸. حرّ عاملی، محمد بن حسن، (۱۴۰۲ق)، وسائل الشیعه، تحقیق عبدالرحیم ربانی، بیروت: دارالاحیاء التراث العربی.
۹. حرّانی، حسن بن علی، (۱۳۸۲)، تحف العقول عن آل الرسول، تحقیق، علی اکبر غفاری، قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۱۰. راغب اصفهانی، حسین، (۱۳۹۲)، مفردات الفاظ القرآن، تهران: مکتب المرتضویه.
۱۱. زبیدی، محمد مرتضی، (۱۴۱۴ق)، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: دارالفکر.
۱۲. صدوق، محمد بن علی بن بابویه قمی، (۱۳۸۲)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ترجمه محمدرضا انصاری محلاتی، قم: نسیم کوثر.
۱۳. _____، (۱۴۰۰ق)، الامالی، بیروت: مؤسسه علمی.
۱۴. _____، (۱۳۹۸ق)، التوحید، تحقیق سیدهاشم حسینی، قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۱۵. _____، (۱۴۰۳ق)، الخصال، تحقیق علی اکبر غفاری، قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۱۶. _____، (۱۳۸۰)، علل الشرایع، ترجمه محمدجواد ذهنی، قم: مؤمنین.
۱۷. _____، عیون اخبار الرضا علیه السلام، تحقیق سید مهدی حسینی لاجوردی، تهران: مکتبه جهان، بی تا.
۱۸. طباطبایی، سیدمحمدحسین، (۱۳۴۴)، تفسیر المیزان، ترجمه: سید محمد باقر موسوی همدانی، قم: مؤسسه مطبوعات دارالعلم.
۱۹. طبرسی، فضل بن حسن، (۱۴۰۳ق)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، قم: منشورات کتاب خاتمه آیت الله مرعشی نجفی.
۲۰. _____، (۱۴۱۴ق)، مکارم الاخلاق، تحقیق علامه آل جعفر، قم: مؤسسه نشر اسلامی.
۲۱. طوسی، محمدبن حسن، (۱۴۱۷ق)، تهذیب الاحکام، تصحیح علی اکبر غفاری، تهران: نشر صدوق.
- عسقلانی، ابن حجر، (۱۳۰۰ق)، سبل السلام، بیروت: دارالکتب العلمیه.

۲۲. فلاح، محمد جواد. (۱۳۹۲). اخلاق همسایه داری و آپارتمان نشینی. تهران: کتاب نشر.
۲۳. کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۳۷۹). اصول کافی، ترجمه و شرح فارسی، محمدباقر کمره‌ای. تهران: انتشارات اسوه.
۲۴. مجلسی، محمدباقر. (۱۳۶۲). بحار الانوار الجامعه لدرر أخبار أئمه الاطهار علیهم السلام. تهران: چاپ دارالکتب الاسلامیه.
۲۵. محمدی ری شهری، محمد. (۱۳۹۳). منتخب میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی قمی. قم: تهران: دارالحدیث.
۲۶. مطهری، مرتضی. (۱۳۸۲). پیرامون انقلاب اسلامی، قم: صدرا.
۲۷. معین، محمد. (۱۳۶۲). فرهنگ فارسی. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۲۸. مکارم شیرازی، ناصر و همکاران. (۱۳۷۲). تفسیر نمونه، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
۲۹. نوری، میرزا حسین. (۱۴۰۸ق). مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل. قم: مؤسسه آل البيت علیه السلام.
۳۰. هاشمی رفسنجانی، علی اکبر. (۱۳۷۳). تفسیر راهنما. قم: انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی